

Emergenttiä sosiaaliantologiaa yhteiskuntateoreetikoille

Dave Elder-Vass: The causal power of social structures: emergence, structure and agency. Cambridge University Press, Cambridge 2010. 221 s. ISBN 978-0-521-19445-7

Yhteiskuntateoreettisissa keskusteluissa pysähdytään liian harvoin selventämään ontologisia oletuksia, joita käytettyihin käsitteisiin liittyy. Lisäksi eri teoreetikot käyttävät samoja termejä eri merkityksissä laiminlyöden usein paitsi käyttämensä termien myös niiden eri käyttötapojen erojen analyysin, mikä johtaa helposti väärinkäsityksiin ja näennäiskiistoihin. Brittiläinen sosiologi Dave Elder-Vass esittää kirjassaan tämänkaltaisen diagnoosin yhteiskuntateorian nykytilasta. Lääkkeeksi hän tarjoaa kriittiseen realismiin pohjautuvaa emergenttiä sosiaaliantologiaa ja ontologisen teoretisoinnin menetelmää. Elder-Vass myös soveltaa ideoitaan kiinnostavalla tavalla sosiaalisen rakenteen, normatiivisen instituution ja organisaation käsitteiden sekä niiden välisten suhteiden analysointiin kommentoiden samalla muun muassa Margaret Archerin, Pierre Bourdieun, Emilé Durkheimin ja Anthony Giddensin yhteiskuntateoreettista ajattelua.

Kirjan pääargumentti on, että konkreettisilla sosiaalisilla entiteeteillä – joita Elder-Vass kutsuu ehkä hieman harhaanjohtavasti sosiaalisiksi rakenteiksi – on emergenttejä kausaalisia voimia, jotka ovat erillisiä niiden osina toimivien yksilöiden kausaalisista voimista. Normipiirejä (*norm circle*) ja organisaati-

ota käsitellään kirjassa pääesimerkeinä tällaisista sosiaalisista rakenteista. Muun muassa normipiirin ylläpitämät normatiiviset sosiaaliset instituutiot ja tehtaan työnjaollisesti organisoitu tuotantokapasiteetti toimivat puolestaan esimerkkeinä sosiaalisten rakenteiden emergenteistä voimista. Tämänkaltaiset sosiaalisten rakenteiden emergentit voimat ovat yhtäältä yksilöiden vuorovaikutusten tuottamia ja ylläpitämiä, mutta toisaalta sosiaaliset rakenteet myös osaltaan vaikuttavat kausaalisesti niiden osina toimivien yksilöiden toimintaan joko heidän tietoisensa harkintansa tai ruumiillisten dispositioidensa välityksellä. Lisäksi emergenttejä voimia omaavia sosiaalisia rakenteita voidaan Elder-Vassin mukaan tietyillä ehdoilla pitää kollektiivisina toimijoina, vaikka niiden toiminta toteutuukin niitä edustavien jäsenten välityksellä.

Kirjassa esitetty emergenssiteoria tähtää yllä luonnostellun argumentin yksityiskohtien täsmentämiseen. Teorian lähtökohtana on Rom Harrén ja Roy Bhaskarin 1970-luvulla kehittämä kausaalisten voimien teoria, joka muodostaa vaihtoehdon humelaisille kausaliteetin regulariteettiteorioille. Lisäksi Elder-Vass nojaa emergenssiteoriaansa kehittyneessä Bhaskarin muotoilemiin emergenttien materialismin ja tapahtumi-

en monimääräytyneisyyden (*multiple determination*) oppeihin. Hän ei kuitenkaan tyydy vain toistamaan oppi-isänsä käsityksiä ja argumentteja, vaan selventää ja kehittää niitä eteenpäin myös kriittisen realismin ulkopuoliseen kirjallisuuteen tukeutuen. Hän niin ikään käsittelee joitain ontologisen emergenssin käsitettä kohtaan esitettyjä kriittisiä argumentteja ja pyrkii osoittamaan, että ne eivät pure hänen kannattamaansa relationaaliseen emergenssin käsitteeseen.

Emergenssin käsitettä käytetään kirjassa synkronisessa merkityksessä siten, että sillä viitataan tietyn olion (tai oliotyypin) osien ja kokonaisuuden suhteeseen tietyllä ajanhetkellä. Emergentit ominaisuudet ovat siis Elder-Vassin mukaan jonkun suhteellisen pysyvän kokonaisuuden kausaalisia voimia, jotka puuttuvat sen osilta eivätkä ole analysoitavissa osien ominaisuuksien resultanteiksi (tai aggregaateiksi). Emergenttejä kausaalisia voimia on muun muassa atomeilla, molekyyileillä, soluilla, ihmisillä, normipiireillä ja organisaatioilla. Tietyn olion emergentit kausaaliset voimat perustuvat sen osien suhteellisen stabiileihin suhteisiin, eikä niitä olisi olemassa, jos kyseisen olion osat eivät olisi organisoituneet juuri tällä tietyllä tavalla. Näin ollen emergenttien voimi-

en attribuointi tulee Elder-Vassin mukaan perustua kontraktaktualliseen kriteeriin, jonka mukaan tietty emergentti voima on sallittua lukea tietylle oliolle ainoastaan silloin, jos sen toisistaan erillisten osien aggregaatti ei omaisi tällaista voimaa. Tämän kriteerin näkökulmasta esimerkiksi kasvisolun kapasiteetti yhteyttä on sen emergentti ominaisuus, kun taas solun massa on ainoastaan sen muodostamien molekyylien massojen yhteenlaskettu summa, joka tällä molekyylijoukolla on täysin riippumatta siitä, ovatko ne organisoituneet soluksi. Lisäksi Elder-Vass painottaa kirjassaan, että emergenttejä voimia omaavat oliot ovat kompleksisia tai ”laminoituja” siinä mielessä, että ne muodostavat organisaatio-tasojen hierarkioita, joissa tietyn kompleksisen olion osat ovat myös olioita, joilla on omanlaisiaan emergenttejä ominaisuuksia jne. Esimerkiksi kasvi koostuu tietyllä tavalla organisoiduista soluista, sen solut koostuvat tietyllä tavalla organisoituneista molekyyleistä, jotka puolestaan koostuvat kemiallisten sidosten toisiinsa kytkemistä atomeista jne. Sama periaate pätee myös sosiaalisiin entiteetteihin, vaikka ne joissain tärkeissä suhteissa poikkeavat luonnontieteiden tutkimista olioista.

Elder-Vass huomauttaa, että useimmat eri tieteissä käytetyistä käsitteistä viittaavat tietyn olion (tai oliotyypin) tiettyyn organisaatiotasoon abstrahoiden muut organisaatiotasot huomion ulkopuolelle. Tämän seikan vuoksi monesti unohdetaan, että kompleksisten olioiden kausaaliset vaikutukset aktuaalisiin tapahtumiin perustuvat niiden kaikkien hierarkiatasojen voimien yhteisvaikutukseen ja vuorovaikutuksiin toisten kompleksisten entiteettien kanssa tietyssä ympä-

ristössä. Kehittelemänsä sosiaaliantologian pohjalta Elder-Vass argumentoi sellaisen metodologisen näkemyksen puolesta, jossa sekä huomioidaan sosiaalisten entiteettien eri organisaatiotasojen emergentit voimat tapahtumien ja empiiristen säännönmukaisuuksien selittämisessä että pyritään muotoilemaan selityksiä näille voimille entiteettien osia ja niiden välisiä suhteita tutkimalla. Tästä näkökulmasta yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voidaan siis pyrkiä identifioimaan ja selittämään joko empiirisesti havaittavia tapahtumia ja säännönmukaisuuksia tai sosiaalisten rakenteiden emergenttejä ominaisuuksia. Elder-Vass kuitenkin korostaa, että olion emergentin ominaisuuden selittäminen sen osien ominaisuuksiin ja suhteisiin viittaamalla ei tarkoita tämän ominaisuuden eliminoimista tieteellisestä ontologiasta. Se merkitsee ennemminkin ominaisuuden ”sementoimista” osaksi hyväksyttävää ontologiaa, johon voidaan tukeutua tapahtumien ja säännönmukaisuuksien selittämisessä, mutta jota ollaan myös valmiita muokkaamaan tarvittaessa. Yllä luonnosteltu metodologinen positio esitetään kirjassa vaihtoehdoksi sekä metodologiselle individualismille että kollektivismille.

Kokonaisuudessaan kirja on selkeästi kirjoitettu ja perusteellisesti argumentoitu. Se onnistuu monilta osin selkiyttämään ja konkretisoimaan kriittisten realistien väitettä sosiaalisten rakenteiden kausaalisista voimista ja ”alaspäin suuntautuvasta” kausaatiosta (*downward causation*). Vaikka suhtaudunkin myönteisesti Elder-Vassin relationaalisen emergenssin käsitteen ja teoksen pääargumentin muotoiluun, löysin kirjasta myös eräitä puutteita ja ongelmia: Emergenssiteorian seura-

uksia yhteiskuntatieteelliseen selittämisen ja empiirisen tutkimuksen metodologian kannalta käsitellään varsin niukasti, eikä kausaaliteettia ja mekanismeilla selittämistä koskevia ideoita suhteuteta näitä aiheita koskevaan laajempaan metodologiseen keskusteluun. Elder-Vassin esittämä uudelleentulkinta Bhaskarin tavasta erottaa kausaaliset voimat ontologisesti aktuaalisista tapahtumista ei mielestäni ratkaise tähän erotteluun liittyviä ongelmia, koska eikauaalisista kausaalisista voimista uhkaa tulla myös Elder-Vassin erottelussa jonkinlaisia platonistisia ideoita, joiden suhde aktuaalisiin olioihin ja tapahtumiin muodostuu ongelmaksi. Kirjassa ei myöskään kiinnitetä tarpeeksi huomiota artefaktien sosiaaliantologiseen rooliin esimerkiksi toimijuuden ja organisaatioiden tarkastelussa. Lisäksi kielen, diskurssien, tiedon ja kulttuurin käsitteellistäminen jää teoksessa puutteelliseksi, minkä Elder-Vass itsekin myöntää ja esittää korjaavansa asian tulevissa tutkimuksissaan. Kirjassa myös sivuutetaan kokonaan joitain sen aihepiirin kannalta relevantteja teemoja, kuten essentialismiin, olio- ja prosessiontologian suhteeseen sekä evolutiiviseen selittämiseen liittyvät keskustelut. Näistä puutteistaan huolimatta kirja erottuu selkeytensä ja argumenttinsa perusteellisuuden vuoksi edukseen useimmista yhteiskuntateoriaan ja sosiaaliseen emergenssiin liittyvistä teksteistä. Tämän vuoksi sitä voi lämpimästi suositella kaikille yhteiskuntateoriasta, sosiaalisesta emergenssistä ja kriittisestä realismista kiinnostuneille.

Tuukka Kaidesoja